

Cetatea Cavalerilor

Fondator: Col. r. Dr. Constantin Meșcaci
 Editor: Asociația Națională a Cavalerilor de C.H.O.
 Editura Tipo MC, Oradea - 2020

Cartea Mea e și a Ta!

ISSN 2734-6889
 ISSN-L 2734 -6889

Mihai Eminescu la „Federațiunea”

Dr. Ionel NOVAC

În primăvara anului 1870, ziarul de limbă română „Federațiunea” din Pesta publica trei articole, strâns legate între ele: „Să facem un congres” (nr. 33 din 5/17 aprilie), „În unire e tăria” (nr. 34 din 10/22 aprilie) și „Echilibrul” (nr. 38 din 22 aprilie/4 mai și nr. 39 din 29 aprilie/11 mai). Articolele erau semnate cu pseudonimul „Varro”, ales de autor după numele lui Marcus Terentius Varro, mare erudit roman și participant la luptele politice ale vremii sale (116-21 î. Ch.).

În același număr în care apărea articolul „Să facem un congres”, la rubrica „Răspunsuri”, redactorul interimar al „Federațiunii”, Ion Poruțiu, trimitea următorul mesaj: „*Dlui Varro. Multiamită pentru cele tramise. Primimu cu plăcere promisiunile Dtle. Diuariulu nostru este deschisu tuturoru acelorua, cari și dau ostenela de a lucră pentru binele intelectualu, moralu și materialu alu națiunei nostre. Nu potemu înse determina cu acuratețea tempulu, candu vom potē începe în „Foișiora” diuariulu nostru publicarea romanulu ce menționezi. Te rogămu să ni lu tramiți, pentru ca, data ocașione, să lu potemu întrebuiință.*”

potemu întrebuiință”.
 Ce însemna aceasta? Nici mai mult, nici mai puțin decât faptul că „Varro” trimisese cel puțin o scrisoare pe adresa redacției „Federațiunii”, în care, pe lângă articolul sau articolele atașate spre publicare, acesta promitea și expedierea unui roman, care să fie inserat în cadrul „Foișoarei”. Aceasta era o rubrică aproape permanentă a ziarului în care, pe parcursul apariției acestuia, a găzduit, pe lângă discursurile unor deputați români în Parlamentul ungar, o serie de articole cu tematică literară, istorică,

economică, culturală, rapoartele unor ședințe ale instituțiilor publice, preluări din alte publicații ale timpului ș.a.

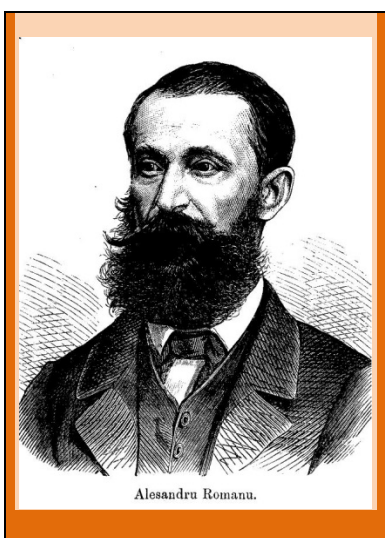
2

Corespondența lui „Varro” cu „Federațiunea” a continuat, mărturie fiind și noul mesaj adresat acestuia în numărul 39 din 29 aprilie/11 mai 1870, prin care, tot la rubrica „Răspunsuri”, Ion Poruțiu îi comunica următoarele: **„Dlui Varro. Să nu te superi, căci în situațiunea noastră, nu pote altminte”**. Este numărul care conține partea a doua a articolului „Echilibrul”, redactorul răspunzător interimar dorind probabil să se scuze față de autor că, având în vedere dimensiunea articolului, nu a reușit să-l publice într-un singur număr. Sau poate reprezintă răspunsul adresat lui „Varro” ca urmare a unei alte posibile solicitări a acestuia, aspect asupra căruia, în lipsa unor documente, nu ne putem pronunța cu exactitate. Din păcate, nici scrisorile adresate de „Varro” pe adresa „Federațiunii” nu s-au păstrat sau nu au fost descoperite până în prezent.

În cele trei articole amintite mai sus, „Varro” cerea autonomia Transilvaniei, unirea și solidaritatea românilor, eliberarea națiunilor de jugul asupritor austro-ungar, fărâmare dualismului (apărut în anul 1867), **„dreptul ce-l are fiecare popor de a-și determina voința prin legi și de a avea un propriu organ, pentru formularea acestor voințe”**.

Ideile foarte curajoase care se desprindeau din aceste articole conțineau un adevăr istoric crunt, având în vedere realitățile aceluși timp și au atras imediat atenția autorităților de la Budapesta, care a intentat un proces de presă redactorului responsabil al ziarului, Ioan Poruțiu.

Ce era, însă, „Federațiunea”? „*Jurnal politic, literar, comercial și economic*”, așa cum îl prezentau

Alexandru Romanu.

Nerva Hodoș și Al. Sadi-Ionescu, ziarul a apărut la Pesta cu începere de la 3/15 ianuarie 1868, având ca redactor responsabil și proprietar pe Alexandru Roman, alt bihorean de vrednică pomenire. Încă de la primul număr, „Federațiunea” s-a dovedit a fi un eficient instrument de luptă politică a românilor din Austro-Ungaria, proprietarul său reușind să-i imprime **„un program național și social radical, capabil să opună rezistență fermă oprimării regimului dualist: cu puterea condeului să apărăm drepturile noastre, să combatem nedreptatea și absolutismul îmbrăcat în zdrențe constituționale, să deșteptăm conștiința națională a confrăților noștri”**.

Alexandru Roman va conduce ziarul până la încetarea apariției acestuia (29 februarie/12 martie 1876), cu o scurtă perioadă de întrerupere (ianuarie 1870 – ianuarie 1871), când, condamnat la un an de închisoare pentru articolul „Pronunciamentul de la Blaj”, publicat atât în „Federațiunea”, cât și în alte ziare românești, a fost închis la Vác (Vaț).

Referindu-se la cauza sistării apariției „Federațiunii”, profesorul și publicistul Teodor Neș va scrie că **„în 1876, la un an după instaurarea regimului tiszsaist, ziarul își încetează apariția din cauza greutăților materiale – se zice –, de fapt, însă, din pricina violenței cu care a înțeles Budapesta să rezolve chestia naționalităților”**.

Născut la 26 noiembrie 1826, în localitatea bihoreană Aușeu, Alexandru Roman a studiat la liceul din Beiuș, apoi științele juridice și filozofia la Academia de Drept din Oradea (1842-1845). A urmat teologia și filozofia la Colegiul „Sfânta Barbara” din Viena (1845-1848), apoi pe cele ale Universității din Viena (1853-1856). După terminarea studiilor, a predat limba română la Gimnaziul „Samuil Vulcan” din Beiuș și la Liceul Premonstratens din Oradea, pentru ca între 1862-1867 să fie titularul catedrei de limba și literatura română, înființată în 1862, în cadrul Universității din Budapesta. Susținător al promovării și cultivării limbii române în Transilvania, în 1852 a fondat **„Societatea de lectură a Junimii Române studioase la Academia de drepturi și Arhigimnasiul din Oradea-Mare”**, iar mai târziu a fost președinte al **„Societății de Lectură Petru Maior”** a studenților români din Budapesta.

Pe lângă bogata carieră pedagogică, Alexandru Roman a avut și una publicistică, fiind redactor al „Concordiei” (1863-1866) și redactor și director al „Federațiunii” (1868-1876), ambele ziare apărute la Pesta. Ca om politic a fost deputat în Parlamentul de la Budapesta în mai multe legislaturi (1865-1888). La 22 aprilie 1866 s-a numărat printre membrii fondatori ai Societății Academice Române, fiind ales

președinte al Secțiunii Literare între anii 1894 și 1896. A încetat din viață la 15/27 septembrie 1897, la Sebeș, unde a fost și înmormântat.

La 1870, când paginile „Federațiunii” găzduiesc cele trei articole semnate „Varro”, atât patronul ziarului, Alexandru Roman, aflat la acea dată în închisoarea de la Vác (Vaț), cât și Ion Poruțiu, redactorul-șef interim, care îi suplinea absența, duceau o campanie îndârjită împotriva abuzurilor dualismului austro-ungar față de români. Politica ziarului nu putea fi trecută cu vederea de către autorități, astfel că, până la acea dată, „Federațiunea” se confruntase cu nu mai puțin de șapte procese de presă, dar și cu alte câteva citații pentru audieri.

Așa că nu mai constituia nicio surpriză faptul că, după mai bine de cinci luni de la publicarea articolelor, la 26 octombrie 1870, redactorul-șef interim Ion Poruțiu este citat din nou de către Tuschner, judecător de instrucție în afacerile de presă pentru districtul Pesta: „Nr. 374/1870. *Directorul cauzelor regești, ca procuror general în afacerile de presă, plângându-se înaintea mea din cauza delictului de presă cuprins în articolul „Echilibrul” publicat în numerele 38 și 39 ale ziarului „Federațiunea” din 1870: te invit, Domnule Redactor, ca, pentru a fi ascultat, să binevoiești a te înfățișa, sub greutatea consecințelor legale, în localitatea mea oficială (Pesta, Strada Kerepes, Nr. 65), la 26 octombrie 1870, la orele 9,30 antemeridian. Pesta, 20 octombrie 1870. Tuschner, m. p., jude de instrucție în afacerile de presă pentru districtul de Pesta. Domnului Ionu Poruțiu, redactor răspunzător al ziarului periodic „Federațiunea”, în Pesta”.*

De această dată, sub pretextul că „criticile din articole atacă bazele constituționale ale Imperiului Austro-Ungar”, judecătorul de instrucție cerea deschiderea unor anchete în legătură cu articolul „Echilibrul” și trimiterea în judecată a autorului său. În pofida amenințărilor la care a fost supus, Ioan Poruțiu a refuzat să divulge cine se ascundea sub pseudonimul „Varro”, astfel că, neputând duce la identificarea acestuia, investigațiile judecătorului Tuschner se prelungesc.

Cum în derularea procesului intervin incidente procedurale, Mihai Eminescu, tânărul student de numai 20 de ani de la Viena, îi cere lui Ion Poruțiu să treacă răspunderea asupra sa pentru articolul incriminat. Ca urmare, „procesele de presă ale ziarului „Federațiunea”, scria „Familia” în nr. 44 din 1/13 noiembrie 1870, se vor pertrecta în 29 noiembrie și 7 decembrie, la Curtea juraților din Pesta. În urma celui din urmă proces, intentat pentru articolul „Echilibrul”, a intervenit un incident nou, rugându-se autorul aceluia de d-l Poruțiu a-i spune numele la judecătoria de instrucție. Așa dară acest proces se va intenta de-a dreptul în contra autorului. Precum aflăm, autorul e junele poet și colaborator al nostru, d-l Mihai Eminescu”.

Totodată, Iosif Vulcan propagă în gazeta sa incriminarea și acuzele făcute de justiția ungară ziarului „Federațiunea”, aceasta atât din solidaritate cu conducătorii respectivului ziar, cât și din solidaritate cu tânărul Eminescu. Iar mesajul transmis de acesta prin Poșta redacției („Familia”, nr. 49 din 6/18 decembrie 1870, „Viena. D-lui M. E. Primitu-ai scrisoarea noastră? Așteptăm cu nerăbdare răspunsul cerut”), ne îndreptățește să afirmăm că Iosif Vulcan îi ceruse lămuriri în legătură cu procesul în cauză.

După câte se pare, procesul de presă intentat (primul de acest fel) se baza pe interogatoriul luat lui Mihai Eminescu la Budapesta, unde acesta ar fi putut face un drum înainte de 11 februarie 1871. Dată la care, fiind la Viena, i se adresa lui Iacob Negruzzi, redactorul „Convorbirilor literare”, descriindu-i situația în care se afla: „În articolul «Echilibrul» publicat în «Federațiunea» (Nr. 38 și 39, mai 1870) am susținut autonomia Transilvaniei, fărâmare dualismului, a unei forme ce contrazice natura obiectivă a monarhiei, dreptul ce-l are fiecăruia de a-și determina viața prin legi și de a avea un propriu organ pentru formularea acestor voințe, o legislatură. Acest articol a dat însă (ocazia) procurorului public din Pesta de-a mă cita la judecătoria de instrucție (...)”.

„Mă veți ierta, dacă nu v-am răspuns la stimata d-voastră epistolă - se scuza poetul pentru întârzierea răspunsului la scrisoarea redactorului revistei ieșene -; dar cauzele care m-au oprit, au fost cea mai mare parte independente de mine. La sosirea epistolei d-voastră, eu nu am fost aici; când m-am întors însă, nu erați d-voastră în Iași; și așa s-a prelungit tăcerea mea până acuma. Apoi am avut și supărări care de care mai minunate; pro primo: un proces de presă, al cărui capăt nu sunt încă în stare de a-l prevedea”.

Din nefericire, documente referitoare la desfășurarea procesului demarat de autoritățile de la Pesta împotriva autorului „Echilibrului” lipsesc sau nu au fost găsite încă. Nici chiar cercetările asidue efectuate de eminescologii Victor Crăciun și Nae Georgescu, inclusiv în arhivele de la Budapesta și Viena, nu s-au materializat prin identificarea unor documente care să facă lumină în procesul intentat tânărului poet.

Tărăgănarea acestuia a dus, în cele din urmă, la prescrierea faptelor. Se pare că dosarul a fost închis fără să se pronunțe o sentință și, poate, chiar fără să se judece procesul în cauză, oficialitățile evitând să facă prea mult târăboi, la care s-ar fi putut ralia și alți publiciști ai naționalităților nemulțumite din imperiu.

Astfel, Mihai Eminescu a scăpat de condamnare ca prin urechile acului, dar punerea sub acuzare și deschiderea acțiunii judiciare a avut consecințe asupra activității sale publicistice imediate. Un al patrulea articol, „Educațiune și cultură”, destinat tot „Federațiunii”, nu-l mai poate publica și va rămâne în manuscris. La fel ca și seria de „Articoli nepoliticoși. Proza politică. Proza limbistică”, în care își propusese să realizeze o suită de articole pe teme politice. Ceea ce nu-l va împiedica, însă, mai ales în perioada „Timpului”, să se arate în toată splendoarea creației sale jurnalistice, cu nimic mai prejos decât cea literară.

Nu putem încheia înainte de a încerca să răspundem la două întrebări care se desprind din cuprinsul articolului: la ce roman se referea Ion Poruțiu atunci când îi răspunde prima dată lui „Varro”, pe care îl știa încă de la primele corespondențe că se numește Mihai Eminescu și de ce a ales acesta să-și publice articolele în „Federațiunea” bihoreanului Alexandru Roman?

Încă din 1868, în timpul peregrinărilor sale prin țară, tânărul Eminescu se arăta preocupat de scrierea unui roman social, bazat pe „impresiuni nemijlocite” din contactul cu Bucureștii acelor ani, precum și pe un episod din revoluția de la 1848, povestit lui de un student transilvănean. Așa cum îi mărturisea lui Iacob Negruzzi, în 1871, romanul urma să se intituleze „Naturi catilinare”. Mai târziu, însă, Eminescu a renunțat la acest titlu și l-a intitulat „Geniu pustiu”. Așadar, romanul pe care Ion Poruțiu plănuia să îl publice în paginile „Federațiunii” nu putea fi altul decât „Geniu pustiu”, dar care, din varii motive, va vedea lumina tiparului abia în 1904, la Editura Minerva, sub îngrijirea profesorului Ion Scurtu.

Cât privește alegerea „Federațiunii” pentru publicarea celor trei articole, răspunsul pare să nu fie greu de intuit. Mihai Eminescu debutase publicistic la începutul anului 1870, cu articolul „O scriere critică”, apărut în rubrica „Foișiora”, găzduită de această dată de revista „Albina” de la Pesta (numerele 3 și 4 din 7/19 și, respectiv, 9/21 din ianuarie 1870). În aceeași lună, revista „Familia” nr. 3 din 18/30 ianuarie 1870, îi publică articolul „Repertoriul nostru teatral”, cu care Eminescu intervine în disputa dintre „bătrânii și tinerii” anilor 1869-1870. Primii susțineau înființarea unei Academii Române de Drepturi, în timp ce tinerii duceau o campanie de presă în favoarea înființării unui Teatru Național pentru românii din Imperiul austro-ungar.

Cu aproape patru ani mai devreme, Mihai Eminescu debutase în „Familia” lui Iosif Vulcan, revistă care, mai apoi, i-a publicat și alte poezii, trimise atât din țară, cât și din locurile pe unde a încercat să-și desăvârșească studiile (Cernăuți, Viena), traducerea nuvelei „Lanțul de aur” de Onikel Adam, dar și articolul susmenționat. Cum știa că „Familia” nu face politică, revista lui Vulcan rămânând consecventă promisiunilor făcute de acesta încă de la înființare, cum că „*politica cea mai bună este politica culturală*”, Eminescu s-a adresat „Federațiunii” bihoreanului Alexandru Roman, o altă publicație de limba română care apărea tot la Pesta. „Federațiunea” era, ca și adolescentul Eminescu, o adversară deschisă a dualismului și, totodată, o opozantă a politicii pe care ungerii și austriecii o aplicau față de minoritățile din imperiu de mai bine de patru ani. Eminescu o cunoștea destul de bine și avea o părere foarte bună despre acest ziar, fapt consemnat în manuscrisul nr. 2291, f. 55, v, și 56, de la Biblioteca Academiei, intitulat „Despre presa românească”, în care înscrie „Federațiunea” între ziarele „*inteligente și de bună credință*”.

Ca atare, era firesc ca acesta să-și trimită articolele de la Viena spre a fi publicate în „Federațiunea”, deși, așa cum am arătat mai sus, publicarea lor nu a fost lipsită de riscuri pentru Ion Poruțiu, redactorul responsabil al ziarului. Redactor care, cu toate acestea, le-a acordat o atenție

deosebită și le-a publicat ca articole de fond. Ba, mai mult, l-a și încurajat pe autor, solicitându-i să-i trimită spre publicare romanul promis, demers rămas până la urmă nefinalizat.

Bibliografie:

1. Agache, Catinca – *Mihai Eminescu și idealul național de Unire*, în *Revista Limba Română*, Nr. 1-2, anul XXVIII, Chișinău, 2018
2. Grigorie, Toma – *Eminescu-publicistica politică*, în *Revista România Literară*, nr. 12, București, 2019
3. Dulciu, Dan Toma - *Eminescu și legăturile sale cu Colegiul Sf. Barbara din Viena* (Collegium Graeca-Catholicum ad Sanctum Barbaram), Viena, 2017
4. Eminescu, Mihai – *Opere*, vol. XVI, *Correspondență*, Ed. Academiei R.S. România, București, 1989
5. Hodoș, Nerva, Ionescu, Alexandru Sadi – *Publicațiunile periodice românești*, Tom I, Librăriile Socec&Comp și C. Sfetea, București, 1913
6. Neamțu, Gelu – *Alexandru Roman, marele fiu al Bihorului (1826-1897)*, Fundația Culturală „Cele Trei Crișuri”, Oradea, 1995
7. Neș, Teodor – *Oameni din Bihor 1848-1918*, Tipografia Diecezană, Oradea, 1937
8. *** - Colecția ziarului „*Federațiunea*” (1868-1876), Biblioteca digitală BCU Cluj (<http://dspace.bcucluj.ro/>).

Pest'a, Dobâncea, 17,5 aprilie, 1870.

Nr. 33—365.

Anulu alu treilea MDCCCLXX.

Locuint'a Redactorului
si
Cancelari'a Redactiunii
e in
Sua'ta Morariloru Nr. 13.

Scrisorile nefrancate nu se voru
primi decatu numai de la corespun-
dinti regulari ai „Federatiunii.”
Articlii tramisi si nepublicati se
voru arde.

FEDERATIUNEA

Diurnalu politicu, literariu, comercialu si economicu.

Va esi Mercuri-a, Vineri-a si Dominec'a.

Protulu de Prenumeratiune:
Pre trei lune . . . 3 fl. v. a.
Pre siese lune . . . 6 „ „ „
Pre anulu intregu . . 12 „ „ „

Pentru Roman'a
pre a intregu 30 Fr. — 30 Lei n.
„ 6 lune 15 „ — 15 „ „
„ 3 — 8 „ — 8 „ „

Pentru Inserțiuni:
10 cr. de linia, si 30 cr. taca'sa tim-
brale pentru fiesc-care publica-
tiune separatu. In loculu deschisu
20 cr. de linia.
Una exemplariu costa 10 cr.

Sè facemu unu congressu.

L'aca resturnarea ministeriului Giskra-Hasner ar' aduce cu sine caderea sistemii, a constitutiunii, a dualismului — ce rolu voru joca romanii la regenerarea betranii Austrie? Stá-voru ei cu maneile in sinu, cum sunt obiceiuti a stá, intimidá-se-voru de tîpetele bufone ale maghiariloru s'cu nemtiloru, — ori voru merge cu fruntea deschisa, solidari cu cele-l-alte natiuni, cari au aspiratiuni comune nóe, spre a apelá la sentiulu de dreptate alu tronului, spre a-lu silí sè ceda vointieloru supreme ale poporeloru? — Pana candu sè domnesca cutare ori cutare si nu toti? Suveranitatea si legislatiunea trebuie sè perceda de la tóte poporele ca atari, si puterea executiva trebuie redusa la simplulu rolu de masina fara vointia propria in mecanismulu celu mare alu statulu. Nimeni nu trebuie sè fia aicia stapanu decátu poporele in se, si a trece suveranitatea in alte bratie decátu in acelea ale poporeloru, e una crima contr'a loru. Eu nu intielegu aicia doue popore ori doue coterie, ei pre tóte. Dar' pentru a efice-

d'in partea unni omu, pre care ei nu l'au alesu?

— Nimeni. — Ore moritu-a ori ce dreptate? ore luatu-ni-s'a dreptulu de a petitiuna si a protestá? Ore amu vitatu cumcá tronulu trebuie sè fia dreptu, cá-ci acésta e ratiunea sa de a fi?

Dar' departe de a fi numai atát'a. Unu insolentu are cutezanti'a de a spune in camera Ungariei, cumcá natiune romana nu e si ste. I se respunde cá existe si nimicu mai multu; ca-sí candu acelu omu n'aru fi sciutu-o, ca-sí candu elu aru fi spusu-o cu alta intentiune decátu ca sè arunce o noua umilire a supra natiunii romanesci. Aicia trebuiá unu protestu energicu si formalu contr'a portárii neexcusabile a unoru deputati, cari n'au respectu de natiuni intregi; trebuiá demisiunea deputatiloru romani d'intr'o dieta, care nu se respecta, nerespectandu neci chiaru individualitatea celoru-lalte natiuni. Ce presidentu e acela, care lasa ca unu insolentu sè insulte, nerevocatu la ordine, o natiune intrega?

— Unu altulu ni spune, cumcá amu face pote bine de a emigrá in Roman'a, recte de a parasí acestu pamentu, care e cu multu mai multu dreptu

Daca mai are cine-va o singura indoiele despre importantia unui Congressu, acela cugetu numai cátu de degradati trebuie sè fimu noi romanii, daca pana si maghiarii, poporulu celu mai decadiutu alu Europei moderne, au ajunsu sc fia stapanii nostri si sè si-bata jocu de noi in siedintiele acelei adunature, ce se pretinde camera.

Amu desperatu de ma'u de a cere de la romani virtutea si demnitatea strabuniloru, neci credemu cá amu poté desceptá in elu sentiulu cetaticianului Romei; dar' neci cá facemu aicia apelu la sentiminte, de cari noi nu suntemu capabili, ci'nunai la simplulu sentiu de demnitate si mandria curatu omenesca. Intr'adeveru, nr mai suntemu noi meniti de a dictá legi lumei dar' neci amu trebui sè fimu asié de abrutisati ca sè ne degradámu noi pre noi insi-ne la rolulu de sclavi. Trebuie sè incete aceste referintie de dominati si dominatori; trebuie sè fimu pusi precioru de natiune egalu indreptatfia facia cu natiune egalu indreptatfia. E timpul, ca sè ni resplatesca si nóe sacrificiele, cari le amu adusi secolu cu secolu acestei Austrie, carea ni-a fost